

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1942

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"
38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΥΡ. Δ. ΣΤΕΦ. Κ. Ε. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

τὸν χειροκροτοῦσε πεισματικά ὅταν ἦρθε στὴν Ἀθήνα. Ἔστειλε κι' ἔλαβε γράμματα τοῦ Πάλλη. Θυμᾶται τὸ Φωτιάδη μὲ τὴν προφητικὴ γενειάδα καὶ τὰ φωτεινὰ μάτια νὰ περνᾶει στοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας, εὐγενικὸς καὶ γλυκομίλητος. Συνόδεψε, λάλο μπουλοῦκι, τὸ Φιλίππα, καθὼς κατέβαινε τὴν ὁδὸν Σταδίου μὲ τὴν ἀγαθὴν τοῦ τὴν κοιλιά καὶ τὸ γεμάτο φωνὰ διχτύ. Πῆρε ἀπὸ πρῶτο χέρι τὴν στοργικὴν εὐλογία τῶν πατέρων τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς. Θὰ τὴν θυμηθεῖ ἐπάξια, ἐλπίζω, ὅταν γίνῃ μὲ τὴν σειρά της κι' αὐτὴ γενιὰ προγόνων.

Στὴ βουνίσια κομόπολη, τὴ ζαρωμένη σὲ κάποια λεβέντικη πλαγιά τῆς Ἀκαρνανίας, ἐρχότανε τὰ καλοκαίρια ὁ Ἐλισαῖος Γιαννίδης ν' ἀναπαυεῖ. Τὸν θυμοῦμαι στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ ν' ἀργοβαδίζει μόνος. Κάπου-κάπου ἕνας νέος ντόπιος ἀπὸ τοὺς «φωτισμένους», τὸν ζύγωνε εὐλαβικά καὶ τὸν συνόδευε γιὰ λίγο. Ἔταν ἀπλὸς στοὺς τρόπους ὁ Γιαννίδης, μὰ κι' ἐξαιρετικὰ λιγομίλητος. Τὸ ἀσκητικὸ πρόσωπό του, μὲ τὸ ἀραιὸ γένι, τὸ σφράγιζε ἢ κλειστὴ καὶ κάπως αἰνιγματικὴ ἔκφραση τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Ὁ ἀνέμουλος καὶ φανταχτερός συρφετός τῶν Ἀθηναίων παραθεριστῶν φυσικὰ τὸν ἀγνοοῦσε. Οἱ ντόπιοι τὸν ἤξεραν γιὰ ἕναν-κάποιο «δάσκαλο». Τὸν ἐρχομὸ του ἢ τὴν ἀναχώρησή του κανένας δὲ μᾶς τὰ σημείωνε σάν κάτι τὸ ἰδιαιτέρου στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς πολιτείας. Ἐρχότανε κι' ἔφευγε ἀδιόρατα. Δὲν ξέρω πιά ἂν τὸν ἀνέφερε ἢ ντόπια ἐβδομαδιαία ἐφημεριδοῦλα...

Ἀπὸ τίς κουβέντες ποὺ κάναμε στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ, ἐκεῖνος κι' ἐγώ, ἐλάχιστα πράγματα ἔχω συγκρατήσῃ. Δὲν ξανοιγόταν ὁ Γιαννίδης, δὲ μιλοῦσε οὔτε τὸ ἑκατομμυριοστὸ ἀπ' ὅ,τι στοχαζόταν ἢ ἔγραφε. Ἡ ψυχὴ του εἶταν ἀπὸ τ' ἀπόκρυφα ἐκεῖνα ἐργαστήρια ποὺ δὲν ἀφήνουν ν' ἀκουστῇ ἔξω ποτέ οὔτε ὁ πῶ ἀνάλαφρος ἦχος τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦς ὄργασμοῦ. Τὰ μάτια του σὲ καίταζαν ἀκίνητα, προσεχτικά, μὲ τὴν αὐστηρὴ λάμψη τῆς ἀγρυπνῆς συνείδησης. Ἐνιωθες πὼς τίποτα, οὔτε λέξη, οὔτε ἔκφραση, οὔτε κραδασμὸς θὰ χαθεῖ γι' αὐτὸ τὸ βλέμμα. Λένε κείνους ποὺ μονάχα ἀκοῦνε «μετριόφρονες». Ποιὸς ὑποψιάζεται τὸν ὄρατο, τὸν υπερήφανο ἐγωϊσμὸ τῆς ψυχῆς τοῦ στοχαστῆ;

Τοῦ ζήτησα τὰ φῶτα του στὴν Ἀθήνα, μιὰ φορὰ ποὺ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶτανε νὰ συζητηθεῖ στὴ Γερουσία. Γνωστοί μου γερουσιαστὲς μὲ εἶχανε παρακινήσει νὰ τοὺς ἐφοδιάσω μ' ἐπιχειρήματα. Σκέφτηκα, ἀπὸ σκοπιμότητα, τὰ ἱστορικά. Ἐλεγα πὼς ἡ σοφὴ εὐγλωττία τῆς Ἱστορίας θὰ εἶχε περισσότερες πιθανότητες νὰ συγκινήσει μιὰν ὀμνήγηρη συντηρητικὴ. Ζήτησα μ' ἀπότρεψε ὁ Γιαννίδης:

—Ὁχι Ἱστορία, τί νὰ τὴν κάνεις τὴν Ἱστορία!... Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀνάγκη ζωῆς.

Ὁ τίτλος τοῦ κλασικοῦ του πιά βιβλίου τὸ ἴδιο ἔλεγε. Ἀναγνώρισα τὸ σφάλμα μου. Περιττὸ νὰ προσθέσω ὅτι δὲν τ' ἀναγνώρισε κι' ἡ Γερουσία. Δὲν ἔλυσε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα γιατί, βέβαια, δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ ζητήματα ποὺ τὰ λύνει μιὰ γερουσία.

Ἀναθυμοῦμαι τὸν Ἐλισαῖο Γιαννίδη ν' ἀργοβαδίζει ἀμίλητος, μονάχος, στὴν πλατεία τοῦ βουνίσιοι χωριοῦ. Ἔτσι τὸν φαντάζομαι ν' ἀργοβαδίζει καὶ τώρα στὰ Ἰλίσια Πεδία. Τὰ μάτια του, τὰ προσεχτικά καρφωμένα στὸ θέαμα τῆς ζωῆς, δὲ χάσαν οὔτε καὶ τώρα τ' ὄραμά τους. Πάντοτε πίστευα πὼς οἱ ἄνθρωποι ποὺ τοὺς λένε «ἀποτραβηγμένους» κοινωνοῦν βαθύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς. Οἱ ἄλλοι, ἀπλοῦστατα, θορυβοῦν. Αὐτοὶ μεταλαβαίνουν.

Ὁ Γιαννίδης, μύστης κι' ἐρευνητὴς τοῦ μικροκοσμοῦ τῆς γλώσσας, ὅπως καὶ τοῦ μακροκοσμοῦ τοῦ «Μεγάλου Προβλήματος», δέχτηκε σὲ στάση προσοχῆς τὴ θεία χάρις καὶ κοινώνησε μὲ τὰ βαθύτερα, τὰ ζωτικώτερα ἐνδιαφέροντα τῆς ζωῆς.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ

Ὁ ἄνθρωπος.

Σιγά-σιγά ἔσβυσε στὴν Καλλιθέα ὁ Ἐλισαῖος Γιαννίδης, ἀφοῦ εἶδε πρῶτα, μέσα σ' ἕνα σύντομο χρονικὸ διάστημα, τίς δυὸ ἀδελφές του νὰ πεθαίνουν καὶ τὴν τρίτη νὰ χάνει τὸ λογικόν. Τέτοια πλήγματα γίνονται δραματικώτερα ἀκόμη σὲ μιὰ προχωρημένη ἡλικία, ποὺ οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς οἰκογένειας χωρὶς ἀπογόνους παίρνουν ἕνα χαρακτῆρα ἀνεξάντλητης ἀρροσίωσης καὶ στοργῆς. Ἡ ὑγεία του εἶχε κλονιστεῖ ἐπικίνδυνα τὰ δυὸ-τρία τελευταῖα χρόνια, καὶ κάθε φορὰ ποὺ συνέβαινε νὰ τὸν συναντήσω, μὲ ἐπαναλάβαινε στερεότυπα:

—Ἐγὼ ἐτοιμάζομαι γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι.

Τὸ καλοκαίρι ὑπόφερεν πολὺ ἀπὸ τὴν ζέση. Ἐτρεχε πότε στὸ Καρπενήσι, πότε στὴν Ἐδεσσα, σὲ μέρη δροσερά, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ διατηρηθεῖ στὴ ζωὴ. Ὁ χειμῶνας, πάλι, τὸν ἐξοριγε στὸ κρεβάτι. Τὸν ἐπισκεπτόμουν καμμιά φορὰ στὸ σπιτάκι του στὴ Νέα Σκρόνη, ὅπου κατοικοῦσε πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Λιγόλογος, σχεδὸν μονολεκτικὸς καθὼς ἦταν, σὲ ἄφηνε νὰ καταλάβεις πὼς πρὶν μιλήσει ἄλεθε τὴ σκέψη στὸ μυαλό του. Βασάνιζε τὴν ἰδέα του πρὶν τὴν ἔκφραση. Μισοῦσε τὸ περιττὸ καὶ τὸ πρόχειρο. Κ' ἦταν πραγματικὰ ἡ συντηρητικότητά του μιὰ ἀνακούφιση καὶ μιὰ ξεκούραση, μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀσυνάρτητη καὶ σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη νὰ φλυαρεῖ ἀκατάσχετα γιὰ νὰ μὴ χάσει τὸ συναίσθημα πὼς ὑπάρχει.

Στὸ γραφεῖο του μέσα εἶχε ἕνα παλιὸ μικρὸ ἀρμόνιο. Κάποτε-κάποτε καθόταν κι' ἀπλώνε τὰ χέρια στὰ πληκτρα, γιὰ νὰ μὲ ἀποδείξει ἔμπρακτα πόσο εἶχε δίκιο νὰ ἐπιμένει στὴν προσπάθειά του γιὰ τὴν ἐναρμόνιση τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, — ὅσο κι' ἂν τὸν βεβαίωνα ὅτι στὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν ἦμουν σὲ θέση νὰ ἔχω γνώμη. Εἶχε ὅμως κάτι τὸ συγκινητικὸ ἀπλὸ ἢ στάση αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ μεγάλο μέτωπο καὶ τὰ σγουρὰ μαλλιά, μὲ τὴν ἔκφραση τῆς ἡμερῆς σοφίας τὴν ἀποτυπωμένην στὸ στεγνὸ πρόσωπο, ποὺ ἔσκυβε πάνω σ' ὄργανο γιὰ νὰ ἐκφράσει μέσον αὐτοῦ ὄχι τόσο ἕνα αἰ-

σθημα πού τόν δονοῦσε, ὅσο μιὰ ιδέα πού τόν εἶχε κυριεύσει.

Πολλοὶ πού διάβασαν τὰ ἔργα του « Γλῶσσα καὶ Ζωή » καὶ « Γλωσσικά Πάρεργα » μὲ τὸ ἀποκλειστικὸ πνεῦμα πού γράφθηκαν γιὰ νὰ διαβαστοῦν, θὰ πιστεύουν πὼς τὸ πάθος τῆς ζωῆς του, ὡς τὰ τελευταῖα του χρόνια, δὲ μπορούσε νὰ εἶναι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Στὶς ἀρχὲς αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα ἦταν ἀρκετὰ νέος ἀκόμη γιὰ νὰ συγκλονισθεῖ ὡς τὸ βάθος ἀπὸ μιὰ σοβαρὴ ὑπόθεσις ὅπως τὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα, ὅπου ἔλαβε τόσο ἐνεργὸ μέρος καὶ τὴν ὑπηρετήσε με ὅλες του τίς δυνάμεις. Ἄλλὰ τὸ γεγονός εἶναι ὅτι καὶ τότε ἦταν ἰκανὸς νὰ κυβερνᾷ τὸν ἑαυτό του. Μέσα σ' ἓναν κόσμον πού φλεγόνταν καὶ παραφερόταν, ὁ Ἐλισαῖος Γιαννιάδης διατηροῦσε ὅλη τὴ νηφαλιότητα καὶ τὴν ψυχραιμία του, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ἓνας λόγος πού τὰ ἐπιχειρήματά του στάθηκαν τόσο ἀκαταμάχητα. Ἀποδοκίμαζε τὴ μέθοδο τοῦ Ψυχάρη ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στοιχειώδη λογικὴ. Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ πείσουμε, ὄχι νὰ προκαλέσουμε ἀντίδραση. Ἀκόμη: Νὰ ὑπηρετήσουμε τὴν ἀλήθεια, ὄχι νὰ κυνηγήσουμε τὴ δόξα.

Σὲ μιὰν ἀπὸ τίς ἀραιὲς ἐπισκέψεις του στὸ γραφεῖο μου, τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία, ἀπὸ ἓνα τυχαῖο περιστατικόν, ν' ἀντιληφθεῖ ἄμεσα τὴν ἐπίδραση πού εἶχε τὸ ἔργο του στὸ κοινὸ καὶ τὴν ἀθόρυβη δόξα πού τοῦ προσπόρισε, μιὰ δόξα πού σὲ πολλοὺς ἄλλους θὰ γινόταν ἀφορμὴ μιᾶς ἀνυπόφορης ξιπασιάς. Ἐνας δευτέρως ἐπισκέπτης μπήκε τότε — ἦταν ἓνας καθηγητὴς γυμνασίου — καὶ εἶδε πάνω στὸ τραπέζι μου τὸν τόμον τοῦ « Γλῶσσα καὶ Ζωή ».

— Σπουδαῖο βιβλίον, μοῦ λέει πρὶν καλὰ-καλὰ μὲ καλημερίσει...

Καὶ πρόσθεσε ἀθόρυβητα μερικὲς φράσεις τόσο ζωηροῦ θαυμασμοῦ, πού θὰ κολάκευαν, πού θὰ συγκινοῦσαν καὶ τὸν πιὸ δύσκολον.

— Μήπως θέλετε νὰ γνωρίσετε τὸ συγγραφεῖα; ρώτησα.

Ὁ ἄλλος χαμογέλασε, σὰ νὰ μὴν ἤθελε νὰ πιστέψει στὴν ἀνέλπιστη τιμὴ. Καὶ μόνον ὅταν ἔκαμα τὴν τυπικὴ σύστασι, ἐπρόσεξε μὲ συστολὴ τὸ συμπαθητικὸ γεροντάκι, πού καθόταν στὴν καρέκλα σιωπηλὸ καὶ πού εἶχε παρακολουθήσει τὴ σκηνὴ σὰ νὰ ἦταν ἡ κουβέντα γιὰ ἓναν ἄλλον, γιὰ ἓναν ἀπόντα, καὶ ὄχι γι' αὐτὸν τὸν ἴδιον.

Μιὰ τέτοια στάση φανερώνει τὴν ταπεινοφροσύνη τῶν ἀνθρώπων πού ὄ,τι κάνουν τὸ θεωροῦν σὰν καθήκον τους, χωρὶς νὰ περιμένουν γι' ἀνταμοιβὴ τὸν ἔπαινον, ταπεινοφροσύνη πού δίνει στὸ ἔργο τους μιὰν ἰδιαίτην γεύση, αὐτὴν ἀκριβῶς πού ἔκαμε τὴ « Γλῶσσα καὶ Ζωή », ἀπὸ ἓνα βιβλίον ἐπικαιρότητας, νὰ γίνῃ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Δημοτικισμοῦ ἐπὶ τριάντα καὶ περισσότερα τώρα χρόνια.

Τὸ πάθος πού τὸν ἔκαιγε ὀλόκληρον — ὅσο καὶ ἂν σπάνια τὸ ἐξωτέρικε — τὰ τελευταῖα χρόνια, ἦταν ἡ ἐναρμόνιση τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Συναντοῦσε τόσες ἀντιδράσεις, ἐπίσημες καὶ ἀνεπίσημες, σὲ μιὰ προσπάθεια πού τὴ

θεωροῦσε σὰν πρωταρχικὴ τῆς ζωῆς του, ὥστε νὰ πέφτει διαδοχικὰ ἀπὸ τὴν ὀργὴ καὶ τὴν ἀγανάκτηση στὴν ἀπογοήτευση καὶ τὴ λύπη, καὶ νὰ χάνει τὴν ψυχραιμία του ὡς τὸ σημεῖον ν' ἀηδιάζει πιά τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ, ὁ τετραγωνικὸς καὶ ἠρεμώτατος αὐτὸς ἀνθρώπος. Καὶ ὅταν ἔλεγε πὼς ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι, τὸ ἤθελε, τὸ περίμενε νὰ τοῦ ἀπαντήσω πὼς ἔχει καιρὸ ἀκόμη νὰ ζήσει γιὰ νὰ ἴδῃ τὴν ιδέα του γιὰ τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ νὰ θριαμβεύει, ὅπως χάρηκε καὶ τὸ θρίαμβον τῆς Δημοτικῆς γλώσσας.

Τὸ περασμένο φθινόπωρον τὸν βρήκα ἓνα ἀπογευματὴν στὴν αὐλή του (στὸ σπίτι τοῦ ἀδελφοῦ του στὴν Καλλιθέα) νὰ διαβάσει τὴ « Βικτώρια » τοῦ Χάμσον ἀπὸ μιὰ γαλλικὴ μετάφραση, — πρώτη φορὰ πού τὸν συναντοῦσα ὕστερα ἀπὸ πολλὸν καιρὸ. Ἦταν ἐξαντλημένος πολὺ. Σηκώθηκε καὶ προχώρησε πρὸς ἐμένα μὲ ἀργά, τρεμάμενα βήματα, πρὶν προφτάσω νὰ τὸν ἐμποδίσω.

— Πρέπει νὰ περπατῶ καὶ λίγο, μοῦ δικαιολογήθηκε.

Μιλῆσαμε γιὰ ὅλα, καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα γιὰ τὸ... ἐπιστιμικὸ ζήτημα. Εἶχε πουλήσει τὸ σπίτι του στὴ Νέα Σμύρνη καὶ μπορούσε — τότε τουλάχιστον — μὲ κάποια εὐχέρεια νὰ τὰ βγάξει πέρα στὶς ἀπαιτήσεις μιᾶς λεπτῆς δίαιτας. Ἄλλὰ δὲν ἄργησε νὰ μοῦ ἐπαναλάβῃ τὴ συνηθισμένη του ἐπωδὸν γιὰ τὸ « μεγάλο ταξίδι ».

— Πρέπει νὰ ζήσετε, τοῦ εἶπα. Γιὰ νὰ ἴδῃτε καὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Ἐδειξε ζωηρὰ πόσο ἐντονος ἦταν ὁ πόθος του αὐτὸς, ἐντονώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἀλλὰ καὶ πόσο λίγες οἱ δυνάμεις του γιὰ νὰ φτάσει στὸ τέρας. Καί, θέλοντας ἴσως ν' ἀλλάξῃ θέμα, καθὼς κρατοῦσε στὰ χέρια του τὸν τόμον τοῦ Χάμσον, μοῦ εἶπε μ' ἓνα χαρακτηριστικὸ κίνημα τοῦ κεφαλιοῦ:

— Εἶναι μερικὰ σημεῖα πού δὲ μπορῶ νὰ τὰ καταλάβω. Τί θέλουν νὰ ποῦν;

Καὶ γύρισε μερικὰ φύλλα γιὰ νὰ μοῦ δείξῃ ποιά ἐννοοῦσε. Ἐνας πού δὲν τὸν ἤξερε, θὰ ὑπόθετε ἴσως ὅτι ἡ ἀντίληψί του, ἡ καλλιτεχνικὴ του δεκτικότης, εἶχε ἀδυνατίσει. Ἄλλὰ ἐγὼ θυμήθηκα μιὰν ἄλλη φορὰ, πρὶν ἕξι-ἑπτὰ χρόνια, πού μοῦ ἔδειξε ἓνα βιβλίον, ἓνα γαλλικὸ ρομάντισον, ὅπου εἶχε ὑπογραμμίσει μερικὰ παράξενα ἐπίθετα, μερικὲς περικοπές, γραμμένες μὲ τρόπο μοντέρνον, εἰν' ἀλήθεια, ἀλλὰ συχνὰ σὲ ὕψος πολὺ ζωντανὸ καὶ πρωτότυπον.

— Ἐ, αὐτὰ πιά δὲν τὰ καταλαβαίνω καθόλου, μοῦ εἶπε σ' ἓναν τόνον ἐλαφρῆς ἀγανάκτησης γιὰ ὄ,τι ἔθεωροῦσε ὡς ἀσυγχώρητη ἀφθαρσία τῆς νεότητος.

Ἦξερα ἤδη πὼς τὸ μαθηματικὸ αὐτὸ μυαλό, πού κινιόταν μὲ τὸ διαβήτη, ὄχι μόνον δὲν ἦταν ἰκανὸ νὰ παρακολουθήσει κάποιες νέες τάσεις στὴν τέχνη, ἀλλὰ στάθηκε πάντα ξένο πρὸς τὴν ποίηση, ἀνῆμπορο νὰ σιμῶσιν τὴν ὁμορφιά τοῦ ποιητικοῦ λόγου.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ